

Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* L. na torfowisku soligenicznym nad jeziorem Krąg w Borach Tucholskich

A new locality of *Saxifraga hirculus* L. in soligenic mire bordering the Krąg Lake in the Bory Tucholskie region

Maciej Gdaniec*, Ryszard Markowski

M. Gdaniec, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gdańsku, ul. Chmielna 54/57,
80-748 Gdańsk, e-mail: * spikemaciej@o2.pl (do korespondencji)

R. Markowski, Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Gdańskiego,
Al. Legionów 9, 80-441 Gdańsk, e-mail: biorm@univ.gda.pl

ABSTRACT: A new locality of *Saxifraga hirculus* was found at the soligenic mire in the north part of Tuchola Forest near Konarzyny (the Stara Kiszewa commune, the district of Kościerzyna). It is one of the most numerous local population of this species in the Pomorze Gdańskie region (about 110 flowering individuals). In Poland *Saxifraga hirculus* is protected by law and it is ranked to the group of endangered species (E). It is also critically endangered (CR) in the Pomorze Gdańskie region.

KEY WORDS: *Saxifraga hirculus*, critically endangered species, new locality, the Bory Tucholskie region, northern Poland

Skalnica torfowiskowa (*Saxifraga hirculus* L.) jest gatunkiem o cyrkumpolarnym typie zasięgu. W Europie zalicza się ją do grupy roślin arktyczno-borealno-górskich (Meusel i in. 1965). W Polsce uważana jest za relikkt glacialny (Czubiński 1950). Głównym ośrodkiem jej występowania jest północna Polska, zakreślona granicą zlodowacenia bałtyckiego (por. Zając, Zając 2001). Na pozostałym obszarze kraju ma rozproszone stanowiska. Jest rzadkim składnikiem w naszej florze. Do 2000 roku, w granicach Pomorza Zachodniego i północno-wschodniej Polski, notowana była na nieco ponad 120 stanowiskach. W ostatnich latach jej występowanie potwierdzone zostało orientacyjnie na nie więcej niż 20 placówkach. Z obszaru Pomorza Gdańskiego, z 30 dotychczasowych notowań tego gatunku,

GDANIEC M., MARKOWSKI R. 2010. Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* L. na torfowisku soligenicznym nad jeziorem Krąg w Borach Tucholskich. – Acta Bot. Cassub. 7-9: 221-225.

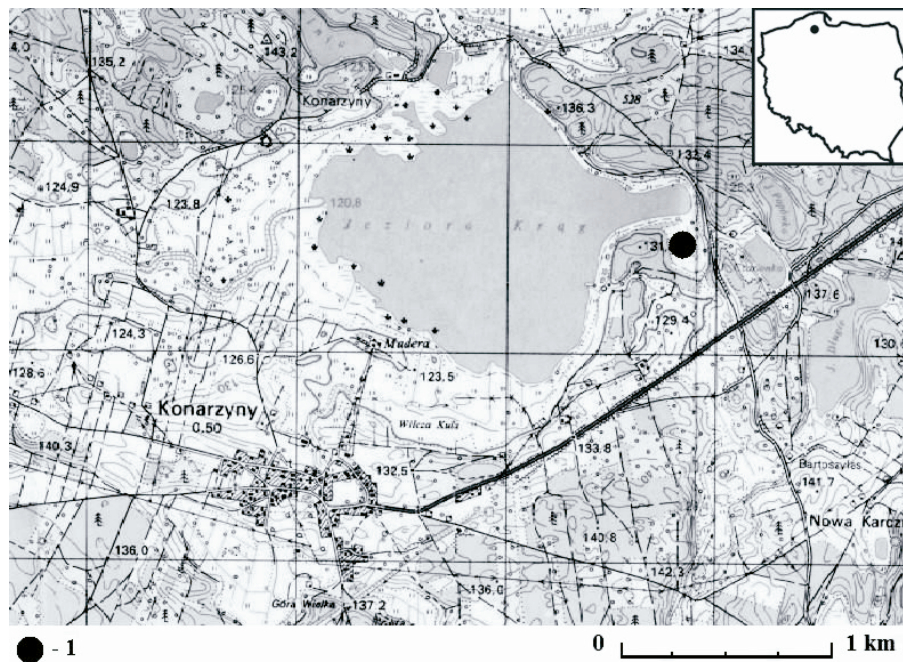
zaledwie na dwu stanowiskach był on obserwowany w ostatnich latach (Kosiński 2000; por. także Bloch, Załuski 2001; Załuski, Bloch-Orłowska 2004 oraz Zając, Zając 2001).

W Polsce skalnica torfowiskowa podlega ochronie gatunkowej (Rozporządzenie... 2004). W „Polskiej czerwonej księdze roślin” zaliczana jest do kategorii zagrożonych (EN) składników rodzimej flory (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2001), natomiast na „Czerwonej liście roślin naczyniowych w Polsce” zamieszczona została z kategorią gatunku wymierającego (E) (Zarzycki, Szela 2006). Także w północnej Polsce – głównym obszarze swego występowania, skalnica torfowiskowa uznawana jest za silnie zagrożony składnik regionalnych flor, np.: wymierający (E) na Pomorzu Zachodnim (Żukowski, Jackowiak 1995) i krytycznie zagrożony (CR) w skali Pomorza Gdańskiego (Markowski, Buliński 2004). *Saxifraga hirculus* wymieniona jest także w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej, obejmującym gatunki roślin wymagających ochrony w formie wyznaczenia obszarów „Natura 2000” (Dyrektywa... 1992), co wskazuje na jej zagrożenie w skali całej Europy.

W trakcie prowadzenia badań terenowych w powiecie kościerskim, w latach 2008 i 2009, stwierdzono występowanie *Saxifraga hirculus* na trzech nowych dla Pomorza Gdańskiego stanowiskach. Dwa z nich, znalezione w 2009 roku, zostały przedstawione w odrębnych doniesieniach. Jedno dotyczy skalnicy na torfowisku nad jez. Małe Długie (Gdaniec 2010), drugie na torfowisku nad jez. Księżę (Gdaniec, Schütz 2010). Trzecie nowe stanowisko tej rośliny, zanotowane w 2008 r. jest przedmiotem niniejszego doniesienia. W szerszym zakresie, warunki siedliskowe oraz flora i roślinność całego torfowiska, jako miejsca występowania także wielu innych rzadkich składników szaty roślinnej, rozpatrywana jest w osobnym opracowaniu (Gdaniec, Markowski 2009).

Występowanie skalnicy torfowiskowej na torfowisku soligenicznym nad jeziorem Krąg stwierdzono w sierpniu 2008 r., w trakcie zbioru materiałów do opracowania projektu obszaru sieci Natura 2000 „Jezioro Krąg” (Gdaniec 2008). Omawiane stanowisko znajduje się na terenie Borów Tucholskich, w pobliżu północnej granicy tego regionu, w gminie Stara Kiszewa (pow. kościerski). Usytuowane jest ono ok. 1,8 km na północny zachód od miejscowości Konarzyny i ok. 3 km na południowy zachód od Starej Kiszewy, przy wschodniej zatoce jeziora Krąg (ryc. 1); kwadrat ATPOL: CB27c, N53°58'68", E18°06'99". Obecnie stanowisko to jest częścią niedawno utworzonego obszaru specjalnej ochrony (OSO) sieci Natura 2000 pod nazwą „Jezioro Krąg”. *Saxifraga hirculus* występuje w obrębie siedliska przyrodniczego: górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk (kod 7230).

Lokalna populacja skalnicy torfowiskowej nad jeziorem Krąg zlokalizowana jest w centralnej części torfowiska, gdzie zajmuje powierzchnię ok. 40 m². Jej liczebność w 2008 r. wynosiła ok. 110 osobników kwitnących (pędów generatywnych). Były one zgrupowane w czterech skupieniach. Na największym, o powierzchni 25 m², zanotowano 70 osobników, na drugim zajmującym 6 m² – 20, a na dwu pozostałych – po 10 osobników na powierzchni 6 m² i 4 m².



Ryc. 1. Lokalizacja nowego stanowiska *Saxifraga hirculus* nad jeziorem Krąg w Borach Tucholskich

1 – stanowisko *Saxifraga hirculus*

Fig. 1. The new locality of *Saxifraga hirculus* at the Krąg Lake in the Bory Tucholskie region

1 – the locality of *Saxifraga hirculus*

Omawiane stanowisko *Saxifraga hirculus* występuje w granicach soligenicznego torfowiska, zasilanego wodami z dużą zawartością związków wapnia. Rośnie na powierzchniach o niewielkim spadku ($<5^\circ$), eksponowanych ku E i NNE, na silnie uwodnionej glebie torfowej, w miejscach o urozmaiconej mikrorzeźbie, gdzie kępki mogą osiągać do 40 cm wysokości. Występujące tu zbiorowisko jest mechowiskiem z klasy *Scheuchzerio-Caricetea nigrae*, o specyficznym składzie florystycznym. Współtworzą je z jednej strony kalcyfity, z drugiej natomiast gatunki w różnym stopniu acydofilne. Warstwa zielna pokrywa 20-60% powierzchni. Dominującym składnikiem jest na ogół *Menyanthes trifoliata*, pokrywający najczęściej od 25 do 50% powierzchni. Z pozostałych składników, relatywnie najliczniej występują tu: *Caltha palustris*, *Carex rostrata*, *Cirsium palustre*, *Epilobium palustre*, *Epipactis palustris* (nawet do 25% pokrywania), *Equisetum fluviatile*, *Galium palustre*, *G. uliginosum*, *Holcus lanatus*, *Lychnis flos-cuculi*, *Lysimachia vulgaris*, *Ranunculus lingua*, *Rumex acetosa*, *Stellaria palustris* i *Viola palustris*. Bardzo silnie rozwinięta jest warstwa mszysta, zajmująca na ogół 90% powierzchni, w której panującym składnikiem jest najczęściej *Aulacomnium palustre*, rzadziej *Paludella squarosa* i *Tomentypnum nitens*. Ponadto notowano w niej występujące z niewielką na ogół ilościowością gatunki takie, jak: *Calliergonella cuspidata*, *Cinclidium sty-*

gium, *Hamatocaulis vernicosus*, *Helodium blandowii* i *Marchantia polymorpha*. W strukturze synekologicznej zbiorowiska duży udział jakościowy mają gatunki charakterystyczne dla zbiorowisk z rzędu *Molinietalia*. Gatunki przewodnie dla klasy *Scheuchzerio-Caricetea nigrae* oraz rzędów *Caricetalia davallianae* i *Scheuchzerietalia palustris* stanowią nieliczną grupę składników fitocenozy z udziałem *Saxifraga hirculus*.

Dla ochrony, zarówno stanowiska skalnicy torfowiskowej, jak również wielu innych rzadkich składników flory oraz specyficznych fitocenozy wraz całością pozostałych składników ekosystemów torfowiskowych, planuje się objęcie całego torfowiska soligenicznego, miejscami źródłiskowego, ochroną rezerwatową. Jest to bowiem obiekt o wyjątkowej wartości przyrodniczej.

Literatura

- BLOCH J., ZAŁUSKI T. 2001. *Saxifraga hirculus* L. W: KAŻMIERCZAKOWA R., ZARZYCKI K. (red.), Polska czerwona księga roślin. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, s. 182-184.
- CZUBIŃSKI Z. 1950. Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 2(4): 339-658.
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. – Dz. U. L 206 z 22.07.1992.
- GDANIEC M. 2008 (mscr.). Raport z przebiegu prac związanych z wykonaniem ekspertyzy dotyczącej opracowania projektu obszaru sieci Natura 2000 „Jezioro Krąg” w województwie pomorskim. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gdańsku, Gdańsk.
- GDANIEC M. 2010. Nowe stanowisko *Saxifraga hirculus* L. na torfowisku nad jeziorem Małe Długie na Pomorzu Gdańskim. – Acta Bot. Cassub. 7-9: 251-254..
- GDANIEC M., MARKOWSKI R. 2010 (mscr.). Nawapienne torfowisko soligeniczne nad jeziorem Krąg w północnej części Borów Tucholskich jako ostoja rzadkich gatunków roślin.
- GDANIEC M., Schütz J. 2010. Skalnica torfowiskowa (*Saxifraga hirculus* L.) na torfowisku źródłiskowym nad jeziorem Księże na Pomorzu Gdańskim. – Acta Bot. Cassub. 7-9: 235-238..
- KAŻMIERCZAKOWA R., ZARZYCKI K. (red.) 2001. Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków, 664 ss.
- KOSIŃSKI I. 2000. Skalnica torfowiskowa *Saxifraga hirculus* L. we Wdzydzkim Parku Krajozbrazowym. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. Ser. B, 49: 185-188.
- MARKOWSKI R., BULIŃSKI M. 2004. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Gdańskiego. Endangered and threatened vascular plants of Gdańskie Pomerania. – Acta Bot. Cassub., Monogr. 1: 1-75.
- MEUSEL H., JÄGER E., WEINERT E. 1965. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. 1. Karten. G. Fischer Verl., Jena, 258 ss.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną. – Dz. U. Nr 168, poz. 1764 z dnia 28 lipca 2004 r.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. Nakł. Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki UJ, Kraków, xii + 715 ss.
- ZAŁUSKI T., BLOCH-ORŁOWSKA J. 2004. *Saxifraga hirculus* L., Skalnica torfowiskowa. – W: SUDNIK-WÓJCIKOWSKA B., WERBLAN-JAKUBIEC H. (red.), Gatunki roślin. Poradniki

ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. 9: 180-193. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.

ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce. – W: MIREK Z., ZARZYCKI K., WOJEWODA W., SZELĄG Z. (red.), Red list of plants and fungi in Poland. Czerwona lista roślin i grzybów Polski, W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, s. 9-20.

ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Lista roślin naczyniowych ginących i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce. List of endangered and threatened vascular plants of Western Pomerania and Wielkopolska (Great Poland). – W: ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. (red.), Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. Endangered and threatened vascular plants of Western Pomerania and Wielkopolska. – Prace Zakładu Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu 3: 9-96. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.